

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2024

3/1-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқаргы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз ҳәм хабар агентлиги тәрепинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы гүўалық берилген.*

3/1-сан 2024

март

Шөлкемлестіріушілер:

Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендириу Министрлиги,
ӨЗПИИИ Қарақалпақстан филиалы

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ	Хушбоқ НОРБЎТАЕВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ	Улфат МАҲҚАМОВ
Айтмурат АЛЬНИЯЗОВ	Уролбой МИРСАНОВ
Сапардурды АБАЕВ	Сафо МАТЧОН
Адхамжон АБДУРАШИТОВ	Шукурулло МАРДОНОВ
Хайрулла АЛЯМИНОВ	Камаладин МАТЯКУБОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ	Арзы ПАЗЫЛОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ	Барлықбай ПРЕНОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ	Раьно ОРИПОВА
Интизар АБДИРИМОВА	Бахтиёр РАХИМОВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ	Фуркат РАЖАБОВ
Марифжон АХМЕДОВ	Светлана СМІРНОВА (Москва, Россия)
Умида БАҲАДИРОВА	Дилшода САПАРБАЕВА
Фархад БАБАШЕВ	Феруза САПАЕВА
Ботир БОЙМЕТОВ	Зайниддин САНАҚУЛОВ
Гулзода БОЙМУРОДОВА	Қаххор ТУРСУНОВ
Шахло БОТИРОВА	Амина ТЕМИРБЕКОВА
Маманазар ДЖУМАЕВ	Нурзода ТОШЕВА
Асқар ДЖУМАШЕВ	Қуанишбек ТУРЕКЕЕВ
Мухтар ЕРМЕКБАЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Тажибай УТЕБАЕВ
Алишер ЖУМАНОВ	Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА	Мамбеткерим ҚУДАЙБЕРГЕНОВ
Холбой ИБРАГИМОВ	Амангелди КАМАЛОВ
Шохида ИСТАМОВА	Вохид КАРАЕВ
Умида ИБРАГИМОВА	Гулмира ҚАРЛЫБАЕВА
Лола ИСРОИЛОВА	Ризамат ШОДИЕВ
Алима КЕНЖЕБАЕВА (Тараз, Қазақстан)	Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Ярмухаммат МАДАЛИЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Меруерт ПАЗЫЛОВА	Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Асқарбай НИЯЗОВ	Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Сабит НУРЖАНОВ	Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Захия НАРИМБЕТОВА	Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
	Гулрухсор ЭРГАШЕВА
	Гавхар ЭШЧАНОВА
	Қонысбай ЮСУПОВ

Орлова Т.А. Иммерсивные технологии - как средство развивающего аспекта в обучении астрономии студентов педагогических вузов	329
Mamatxunov Yo.A. Integration of modern technologies into the educational process: analysing the impact on learning outcomes in physics	336

БАСЛАЎШИ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТЭРБИЯ

Ixlasov I. Baslawish klasslarda lingvistikaliq kompetensiyağa tiykarlangan qatnaslarda qalıplestirivde kompetensiyanıń mazmun hám mánisi	342
Xurvalieva T.L. Maktabgacha yoshdagi bolalarda emotsional zo'riqishning kelib chiqish sabablari va uning yechimlari	346
Narimbayeva L.K. Zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkilotini boshqarish	350
Shanasirova Z.Y. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining boshqaruv jarayonini takomillashtirishda pedagogik mahorat ko'nikmalarini rivojlantirish	355
Nosirova R. X. Steam ta'lim texnologiyalari, maktabgacha ta'limni rivojlantirishning innovatsion yo'nalishi sifatida	359
Abdullayev A.A. Boshlang'ich sinf jismoniy tarbiya darslarida innovatsion ta'lim texnologiyalarini qo'llash xususiyatlari	363
O'razaliyeva S. T. Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisiga qo'yiladigan zamonaviy pedagogik va kasbiy talablar	366
Davletmuratova E., Orzbaeva G. O'quvchi yoshlarni vatanparvarlik tuygusini tarbiyalashda xalq pedagogikasining ahamiyati	370
Azamatova D. Sh. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'yin faoliyatining turlari	374
Maripova N.X. Maktabgacha yoshdagi bolalarning hissiy holatiga o'yinlarning ta'siri	378
Xidoyatova N.A. Ta'limni modernizatsiyalash sharoitida maktabgacha ta'lim tashkilotlari boshqaruv jarayonini takomillashtirish	381
Achilova M. S. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida boshqaruv jarayonini takomillashtirishning pedagogik asoslari	386
Mutalova D. A. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagogik kreativlik va kasbiy kompetensiyani shakllantirish	391
Kasimova N. D., Tojiddinova Z. O'smir - o'quvchilarni kompyuter o'yinlari vositasi yordamida ta'lim sifatini oshirishning nazariy va amaliy jihatlari	395
Tursunboyeva M. D. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari bolalarida ma'naviy sifatlarni tarbiyalash	402
Abduraximov D.D. Milliy harakatli o'ynlar vositasida boshlang'ich sinf o'quvchilarini ahloqiy tarbiyalash	406
G'anixojayev A.Sh. Aqliy va jismoniy salomatlikning bog'liqligi	410
Muratova M.O'. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda hayot xavfsizligi ko'nikmalarini shakllantirishda didaktik o'yinlarning ahamiyati	413
Babyeva D.R., Ochilova X.Sh. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy moslashuvning zaruriyati	418
Ergasheva B.Z. Modernizatsiyalash sharoitida oliy ta'lim tashkilotlarining bo'lajak tarbiyachilarini kasbiy-pedagogik faoliyatga tayyorlashning pedagogik muammolari	423
Eshmatova S.T. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarda psixologik moslashuvchanlik mexanizmlarini takomillashtirish	426
Buriyeva A.N. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ta'limiy o'yinlarning didaktik ta'minotini yaratishga oid turli yondoshuvlar	429
Ilyosboyev S.B. Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining uzluksiz pedagogik amaliyotini tashkil etish yo'llari	434
Aybotayeva M.X. Maktabgacha ta'limda qo'llaniladigan o'yinlarni tashkil etish yo'llari	438
Eshboyeva D.D. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi asosida rivojlantiruvchi markazlarni tashkil etish	442
Adilbaeva G.Y. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ekologik tarbiya	446
Adilbaeva G.Y. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tabiat bilan tanishtirish xilma-xil shakllari	452

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ TASHKILOTLARI BOLALARIDA МА'NAVIY SIFATLARNI TARBIYALASH

Tursunboyeva M.D.

*Chirchiq davlat pedagogika universiteti,
Maktabgacha ta'lim metodikasi kafedrasi o'qituvchisi*

Tayanch so'zlar: maktabgacha ta'lim tizimi, ma'naviy salohiyat, tarbiya, ma'naviyat va ma'rifat, ilm.

Ключевые слова: система дошкольного образования, духовный потенциал, образование, духовность и просвещение, наука.

Key words: preschool education system, spiritual potential, education, spirituality and enlightenment, science.

Jamiyatning ravnaqi uning o'sib kelayotgan yosh avlodga bo'lgan munosabati va ularga yaratayotgan imkoniyatlarga bog'liq. Har qanday mamlakat sog'lom va barkamol, el - yurtiga sadoqatli, iymon - e'tiqodli farzandlari bilan faxrlanadi, ularga suyanadi. Shunday fazilatlariga ega avlodni tarbiyalab, voyaga yetkazgan xalq kelajakka katta ishonch bilan qaraydi, istiqboli porloq bo'ladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev mamlakatimizni 2016 -yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017- yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruzasida eng birinchi dolzarb vazifa bu maktabgacha ta'limni rivojlantirish bo'lmog'i lozim deya ta'kidlab o'tdilar. Ushbu fikrning isboti sifatida mamlakatimizda Maktabgacha ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlar yaqqol misol bo'la oladi. Maktabgacha ta'lim vazirligining tashkil etilishi, zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkilotlarini qurish, rekonstruksiya qilish, ularning moddiy texnika bazasini mustahkamlash, maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun oliy ma'lumotli mutaxassislarni ustuvor ravishda tayyorlash va joy-joyiga qo'yish kabi muammolarning hal etilayotganligi barchamizni quvontirmoqda. Bu borada mamlakatimizning birinchi Prezidenti I. Karimov aytganlaridek, "Biz xalqimizning dunyoda hech kimdan kam bo'lmasligi,

farzandlarimizning bizdan ko`ra kuchli, bilimli, dono va albatta, baxtli bo`lib yashashi uchun bor kuch va imkoniyatlarimizni safarbar etayotgan ekanmiz, bu borada ma`naviy tarbiya masalasi, hech shubhasiz, beqiyos ahamiyat kasb etadi. Agar biz bu masalada hushyorlik va sezgirligimizni, qat`iyat va mas`uliyatimizni yo`qotsak, bu o`ta muhim ishni o`z holiga, o`zi bo`larchilikka tashlab qo`yadigan bo`lsak, muqaddas qadriyatlarimizga yo`g`rilgan va ulardan oziqlanadigan ma`naviyatimizdan, tarixiy xotiramizdan ayrilib, oxir-oqibatda o`zimiz intilgan umumbashariy taraqqiyot yo`lidan chetga chiqib qolishimiz mumkin.” . Dunyoda sodir bo`layotgan voqealar, inson ma`naviyatiga salbiy ta`sir ko`rsatishga intilishlar, xalqaro terrorizmning avj olishi ,albatta, ma`naviy tarbiyaga salbiy ta`sir ko`rsatmay qolmaydi, biroq xalqimiz, ayniqsa, yosh avlodni ushbu ta`sirlardan himoya qilish bugungi kunda kechiktirib bo`lmas masaladir. Maktabgacha ta`lim tizimi oldida turgan ustuvor vazifalardan biri – bu “Ta`lim to`g`risida”gi qonun va “Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi” asosida Respublika ta`lim tizimida olib borilayotgan islohotlar yoshlarni o`z xohishi, irodasi va intilishiga qarab, ularga chuqur bilimlar berish, o`tmishdan qolgan mafkuraviy qarashlardan to`la xoli bo`lgan yuksak ma`naviy va axloqiy talablarga javob beradigan raqobatbardosh malakali kadrlar tayyorlashni ta`minlashdir.

Ma`lumki, har qanday ota – ona o`z farzandlarini sevadi – bu isbot talab qilinmaydigan haqiqat. Demak, farzandlarimiz biz uchun aziz, ularning tarbiyasi esa undan-da aziz. Shuning uchun ham ota – onalar farzand tarbiyalash uchun oldin o`z-o`zini tarbiyalab olishi zarur – bu farzand tarbiyasida ota-onaning “ibrat – namuna” bo`la olishi, demakdir. Bu haqda quyidagi fikr bola tarbiyasining nechog`lik ahamiyatli ekanligini dalillaydi: “Bola tarbiyasi uchun davlatni boshqarishdan ko`ra ham teranroq mushohada, undan ham chuqurroq donishmandlik kerak” (U.Chenning).

Mamlakatimizda bu yo`nalishdagi ta`lim – tarbiya ishlariga e`tibor berish davlat siyosati darajasigacha ko`tarilgan. Bu haqda birinchi prezidentimiz I.A.Karimov o`zining “Barkamol avlod – O`zbekiston taraqqiyotining poydevori” (1997- yil 29- avgust) nomli ma`ruzasida uzluksiz ta`lim tizimining mazkur turiga alohida urg`u berib quyidagi fikrni aytgan edi: “Norasida bolaning ongi nimani o`ziga singdira oladi, nima qabul qila olmaydi? Bolalarimizga qachondan boshlab, qanday usulda va uslubda milliy qadriyatlarimiz, urf – odatlarimizni anglatishimiz kerak?” .

Demak, biz ota – onalarning va MTT murabbiylari hamda tarbiyachilarning tarbiyaviy xatti – harakatlari ham shunga yarasha insonparvar bo`lmog`i lozim.

Buning asosini esa farzandlaringizda shakllantirilishi lozim bo'lgan ma'naviy sifatlar tashkil etadi.

MTT da bolalardagi ma'naviy sifatlarni shakllantirishga keng imkoniyatlar mavjud. Ularni quyidagi ma'naviy sifatlar qamrovida olib borgan ma'qul: atrofda qilargilarga hurmat bilan munosabatda bo'lish; jonkuyarlik; kamtarlik; odob bilan gaplashish; mehmondo'st; kattalarga sizlab, ismi – sharifini to'liq aytib murojaat qilish; muloyimlik; xushmuomalalik; shirinso'zlik; odoblilik; ziyaraklik; jonkuyarlik; dilkashlik; sabrlilik; mas'uliyatlilik; intizomlilik; tashabbuskorlik; xushxulqlik; mustaqillik; mehnatsevarlik; mehribonlik va shu kabilar.

Bu ma'naviy sifatlar bir qarashda bog'cha yoshidagi bolalarga ko'plik yoki og'irlik qiladiganga o'xshab ko'rinadi. Siz bundan cho'chimang! Bularning hammasi bolaning bog'cha ostonasiga kirib kelishi bilan boshlanadigan faoliyat turidir. Faqatgina bunga murabbiy va tarbiyachilar o'zlari ibrat – namuna ko'rsatib, e'tibor berib boradi. Bu borada ular oldida qator vazifalar bor. Biz ularni namuna (andoza) sifatida quyidagicha ifodalashni lozim topdik:

1. tarbiyachilar bolalarga axloq – odobning muhim me'yorlari – salomlashish, yurish – turish, so'zlashish, ovqatlanish, tozalik, ozodalik kabi fazilatlarni izchillik bilan singdirib borishlari shart;

2. bolani kundalik tartibga rioya qilishga o'rgatish;

3. bolaning bog'chada ham jismonan, ham ma'nadan o'sib rivojlanishiga sharoit yaratish va bunga doimo g'amxo'rlik qilish;

4. bolani o'zaro hurmat ruhida tarbiyalashning samarali usul yoki uslublaridan foydalanish;

5. bola shaxsini hurmat qilish, ularning ishlari, qiziqishlari, manfaatlari bilan hisoblashish;

6. bolada ma'naviy sifatlarni tarkib toptirishga muntazam ravishda e'tiborda bo'lish;

7. bolalarda turli xil illatlarning paydo bo'lib qolishidan juda ham ehtiyot bo'lish;

8. bola ongiga umummanfaat bilan hisoblashish zarurligini singdirib borish;

9. bolaning nutqiga va uning ravonligi hamda mazmundorligiga doimo e'tibor berish;

10. bola tarbiyasiga oid didaktik vositalar va materiallarni yetarli qilib to'plab olish hamda ulardan samarali va ijodiy foydalanish;

11. bolada burch va mas'uliyat hissini shakllantirish.

Bu qayd etilgan vazifalar qat'iy emas, balki sizda bundan-da mukammalroq vazifalar tizimi bordir. Bizning umumiy maqsadimiz farzandlarimizni

ma'naviy yetuk va barkamol qilib tarbiyalashdan iboratdir, chunki ular O'zbekiston kelajagining mustahkam poydevoridir. Shu o'rinda quyidagi fikr maqolamizning ahamiyatini tasdiqlaydi: "Tartib asosida ish qiladigan bola berilgan topshiriqlarni o'z vaqtida puxta bajarishga, jamoat orasida ham o'zini tutishga va imkon qadar e'tibor qozonishga odatlanib boradi. Bundan tashqari, rejim bolani sog'lom, tetik, baquvvat bo'lib o'sishiga hamda aqliy jihatdan to'g'ri rivojlanishiga katta ta'sir etadi. Bola o'zi sevgan mashg'uloti bilan shug'ullanishga vaqt topa oladi. U hamisha ruhan tetik, ma'lum maqsadga intiluvchan, serzavq, o'z ishidan mamnun bo'ladi".

Demak, biz yuqorida keltirib o'tgan bolaning ma'naviy sifatlari va ularning bola ongida tarkib toptirishdagi murabbiylar yoki tarbiyachilar vazifalari tizimi oila yoki MTT uchungina emas, balki jamiyat va uning ma'naviy rivoji uchun ham ma'naviy "ozuqa"dir. Bunga sabab, bolalarimiz turmushda yoki tevarak – atrofimizda uchraydigan turli xil salbiy yoki ijobiy holatlarni farqlay olishlari kerak, aks holda ular ongida turli xil illatlar ildizlari tomir otib ketishi mumkin. Bu jihatlar dastlab oiladan boshlanadi ya'ni oiladagi tartib – intizomlik, tozalik – ozodalik bola MTTga borganda ham sezilib turadi. Shuning uchun ham oila va MTT hamkorligi o'ta muhimdir.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi qonuni.
2. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – Toshkent, Sharq nashriyot-matbaa konserni, 1997.
3. Pedagogika. Munavvarov A.q.ning umumiy tahriri ostida. - Toshkent, O'qituvchi, 1993.
4. Ziyomammedov B. Ma'rifat asoslari. – Toshkent, Chinor ENK, 1998.

РЕЗЮМЕ

Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagoglarining maktabgacha yoshdagi bolalarning ma'naviy salohiyatini oshirish, vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, milliy qadriyatlarni singdirishni o'rgatish mulohazalari tahlil qilingan.

РЕЗЮМЕ

В статье анализируются мнения педагогов дошкольных образовательных организаций о повышении духовного потенциала дошкольников, воспитании их в духе патриотизма, обучении привитию национальных ценностей.

SUMMARY

The article analyzes the opinions of teachers of preschool educational organizations on increasing the spiritual potential of preschool children, educating them in the spirit of patriotism, and teaching them to instill national values.